

II.

APRÓ KÖZLEMÉNYEK.

Nehány szó fürdőink felvirágoztatása ügyében.*)

Egyesületünk Keleti-Kárpátok osztálya már évek óta buzgólkodik azon, hogy a területén fekvő ásványvizek és fürdők sorsán lendítsen. Sajnos azonban, hogy ezt anélkül, hogy ezen ásványvizek és fürdők tulajdonosai saját érdeküket felismervén, igyekeznének első sorban önmaguk lendíteni rajtuk, alig eszközölhető, mert a világot erőszakkal boldogítani nem lehet.

Hogy e téren tehessünk valamit, mindenek előtt arra volna szükségünk, hogy tudjuk, mink van?

Ezt hoztam én fel a két évvel ezelőtt Szobránczon tartott közgyűlésünkön — s magam részéről késznek nyilatkoztam, hogy egy év leforgása alatt be fogom járni Zemplén megye mindazon községét, melyek határában akár köztudomás, akár pedig csak a nép hite s előitélete szerint gyógyforrás található, s meg fogom vizsgálni azokat és személyesen meggyőződést szerezni mivóltokról; mert csak ezen egy módot ismerek hazánk ásványvizeinek megismerésére.

Minden más módja az adatgyűjtésnek nemcsak nem vezet célhoz, sőt ellenkezőleg csak növeli azon chaost, melybe honi balneographiánk terén jutottunk, hogy ma senki azt sem mondhatja meg, hogy hány ásványvize van hát az országnak?

S ez nagyon természetes, mert a hivatalos úton beszerzendő adatok úgy gyűjtetnek, hogy a jegyző kikérdezi a népet a községe határában levő ásványviz felül, — az meg minden pocsolyát, mely körül rongyok függnek a bokrokon, csodás gyógyerejű forrásnak mond be, a kénes vizet savanyúnak, a

*) Olvasta Dr. Gyzer Kornél Munkácsen a M. Kárpát Egyesület „Keleti-Kárpátok” osztályának közgyűlésén. 1883. aug. 19.

savanyú hideget melegnek mondja s több effélet. S ily adatok alapján készül azután a magyar gyógyvizek statisztikája.

S hogy ez így van és nem másképen, kimutattam két ízben, akkor midőn Sáros- és Zemplénmegyék összes ásványvizeit személyes megvizsgálás után leírtam. Mert én a két évvel ezelőtt Szobránczon tett ígéretemet be is váltottam s leírtam Zemplénmegye ásványvizeit a m. tud. Akadémia matematikai és természettudományi közleményeiben — vonatkozólag a hazai viszonyokra. Ezen leírás egy példányát van szerencsém a t. közgyűlésnek itt bemutatni.

Egyébiránt abból, hogy az ilyen rongyokkal körülaggott források azért, hogy nem ásványvizűek, nem következnek, hogy ne legyenek gyógyvizek, mert, mint Beregmegye jeles monographiájának jeles írója, Lehoczky Tivadar, tagtársunk mondja, a szenvedő legalább ez alkalommal mosdik meg tisztára, minek jó hatása el nem maradhat.

Tisztelt közgyűlés! A mit én megtettem Zemplénmegyre vonatkozólag, kell hogy megtörténjék osztályunk többi megyéjében is, annál inkább, mert mentül inkább haladunk kelet felé, mentül több ott az előforduló ásványvíz, és mentül távolabb a községektől s nagy és nehezebben megközelíthető helyek közt fakadnak az ásványvízforrások, annál kevesebb megbízható adattal bírunk felőlük. Erről volt alkalmam a tavaly M.-Szigeten tartott ásványvíz kiállítás alkalmával meggyőződhetni.

S ezért mindenkinek felett arra kérem a t. közgyűlést, szíveskedjék intézkedni, hogy osztályunk többi megyéjéről is ásványvizek tekintetében minél előbb oly leírással bírassunk, mint minőt én Zemplénmegyről készítettem.

Különben ez irányú működésünk inkább tudományos és honismertető érdekekkel bír, s nemzetgazdasági szempontból legfeljebb annyira fontos, — ha kutatásaink közben sikerülne a kevésbé ismert források közt olyanra találni, mely hivatva van kereskedelmi cikket képezni s az által az illető vidék keresetforrásain is lendíteni, és mi tennők erre a tulajdonost vagy az országot figyelmeztetjük.

Ez irányú működésünk nem zárja ki azt, hogy számolván ezzel, mivel már most is bírunk, ne igyekezzünk a meglévők ismertebbek sorsán lendíteni, melyek pedig osztályunk területén jelentékeny számmal vannak, de sajnos, hogy talán egy-kettő kivételével hírook alig terjed tovább osztályunk területénél, akkor midőn ásványvizeik kitűnőségénél, vidékők természeti szépségénél fogva megérdemelnék, hogy ne csak országosan, de világszerte ismertek legyenek.

Ennek okait fürkészve legcélszerűbb lesz, párhuzamot

vonni a mi gyógyhelyeink és a hasonló külföldiek közt, s mindjárt látni fogjuk az okát, hogy miért özönlik a közönség oly nagyon a külföldi fürdőkbe.

A sok közül ez alkalommal csak két okot említék fel, melyekről, mint a fürdők látogatásának hatalmas tényezőjéről, néhány héttel ezelőtt, midőn húsznál több külföldi világhírű gyógyhelyen megfordultam, alkalmam volt ismételve személyesen meggyőződhetni.

Az egyik ok az, hogy a külföldi ilyenmő intézetek valódi gyógyhelyek a szó teljes értelmében, hol a betegek érdeke a mértékadó minden más mellétekintetek mellőzésével

Nálunk kevés kivétellel a gyógyhelyek becsét a szerint bírálják és ítélik meg, hogy melyikben hogyan lehet mulatni? melyikbe jár több oly vendég, ki négyes fogatokon kocsikáztatja a hölgyeket? hol van érdekesebb kártyacompánia? s hol lehet jobban enni?

Már hogy akkor, ha az ilyen élveket kereső vendégek igényeinek kielégítésére irányul a tulajdonos vagy bérlő igyekezete, a valódi betegek érdeke szenved, az kétségtelen.

A kizárólag mulatók érdekét a betegek érdekeivel összeegyeztetni lehetetlen, s a hibák és hiányok mindég a betegek rovására esnek.

Minden gyógyhely kapujára azt kellene felírni, mit hajdan egy gyógyszerár plafondján olvastam: *Templum recuperandae valetudini sacrum* — az az: A visszszanyerendő egészségnek szentelt templom.

S ezért, ha fürdőtulajdonosaink ezen irányban versenyre képesek akarnak lenni a külföld gyógyhelyeivel, melyek valóban szentélyei az egészség visszanyerésének, mindennek előtt meg kell szorítani a mulatni vágyóknak ily helyeken adott szabadságokat, hogy a betegek háborítatlanul élvezhessék a természet adta gyógyhatányokat,

De ez az első oknak még csak egyik fele.

A gyógyhatányokat illetőleg nem szabad a természetiek-nél megállapodnunk, — s valljuk be az igazat, hogy minálunk ritkán megyünk túl ezeken. Savanyúvízes fürdőinkben legtöbb helyütt az ásványvíz melegítésére oly primitív módszert, valószínűs főzést használunk, mely által a vizet teljesen kivetkőztetve eredeti hatásosságából ásványvíz helyett közönséges, de zavaros és piszkos vizet nyújtunk betegeinknek. Igaz ugyan, hogy közönségünk kilencz tized része hiányos természettudományi nevelésüknél fogva, azt hiszi, hogy mentül rozsdásabb a víz s mentül jobban fogja meg és teszi tönkre fehérműjét, annál hathatósabb a fürdő; de a fürdőbirtokosoknak nem sza-

bad az emberek ismereteinek hiányából speculatiót űzni, s nekik az ásványvizes fürdőkádat valódi ásványvizzel, nem főzöttel kellene megtölteniök, mert ha a közönség nem is, de a közönséget fürdőre küldő orvosok ma már nagyon utána járnak, hogy hol miképen kezelik gyógyulás s nem mulatság okáért oda küldött betegeiket, s mit nyújtanak nekik?

A külföld a gyógyhatányokat fürdőiben minden irányban kiaknázza.

Hegyes vidéken, fenyves erdők közelében fekvő gyógyhelyeken a savanyúvizes fürdőn kívül rendszerint lápfürdőt, gázfürdőt, gőzfürdőt, fenyőtűfürdőt, rendszeres hidegvízgyógymódot, savó- és tejcurát találhatni. Egy családnak több tagja is megtalálhatja ott a neki való külön-külön gyógyhatányt, mi által a fürdőre való menetel is könnyítve van.

Nálunk ritkán találhatni azt, hogy több ily gyógyhatány egyesítve volna. Annál nagyobb elismeréssel tartozunk azon kárpáti gyógyhelyeinknek, melyek e tekintetben jó példával mennek előre, s igyekeznek ilyen berendezésük által a külföld fürdőit nélkülözhetőkké tenni.

S ezek számát napról napra szaporodni örömmel látjuk.

A másik ok, a mely miatt közönségünk a külföldi fürdőkbe özönlik, azok olcsósága. S ez egyik legjelentékenyebb tényezője egy gyógyhely emelkedésének, kivált ma, hol nem csak a vagyonos, de a szegényebb közép osztály is fürdőbe jön kipiheni az élet fáradalmait. S hogy a versenyt a külfölddel kiállhassuk, változtatni kell eddigi fürdői ellátási rendszerünkön, mely részben lehetetlenné teszi az olcsóságot.

Be kell hoznunk országsherte a különösen Svajczban, a hotelek hazájában, hol e tekintetben óriási tapasztalattal bírnak, általánosan elfogadott rendszert, a pensiót, vagyis teljes ellátást megszabott csekély díjért. De ezen rendszer az alig múlt időkig szokásban volt építkezési rendszernek megváltoztatását vagy legalább a jövőben való elhagyását is vonja maga után.

Ugyanis régebben, midőn inkább egyes nagy úri családok jártak fürdőinkbe, azok igényeinek megfelelőleg egyes kissebb szétszórt villákat építettek a fürdőtelepeken, mi kétségszékivül szép, érdekesebb és az illető villa lakosára kellesebb volt, mintha kaszárnyszerű házban lakni kénytelen. Igaz, de mily teherrel, nehézséggel és költséggel jár mai nap az ilyen egyes házakban szétszórt, cseléd nélkül fürdőbe járó vendégek ellátása, kiszolgáltatása! Mily nagy és nehéz feladat az egyes villák közti tereknek parkirozása s rendben és tisztán tartása, a mit rendszerint a magánvilla tulajdonosai a fürdőbirtokosra, ez meg reájok szeretne hárítani, — de

a mely helyek ilyen versengés közben rendesen miveletlenül s az anyatermészet által ültetett gordonnal s hasonló dísznövényekkel ékítve maradnak !

Mind ezen terhek és nehézségek elesnek, ha egy díszes, nagy, például 100 szobás hôtelt építünk, melynek költségei is jelentékenyen kisebbek, mintha ugyanannyi szobát 5—10 kis villába szétszórva állítottunk volna fel.

Egy ily nagy hôtelben aránylag sok embert kevés cseléd szolgálhat ki rendesen, — ily nagy hôtelbe kifizeti magát vízvezeték behozatala, a könnyű szerrel fentartható tiszta-ság eme első feltétele, — ily hôtel tarthat kávéházat s olvasó termet vendégei számára, tarthat külön dohányzó termet, — s ha a teljes ellátási rendszert, a pensiót, hozza be, akkor igen olcsón láthatja el vendégeit. De csakis úgy, ha konyhája a teljes ellátási rendszeren alapúl. Mert hasonlíthatatlanúl könnyebben és olcsóbban adhat a vendéglős jó ételeket, és pedig nagyobb választékban 6- vagy 7-félét is, ha biztosan tudja, hogy 100 oly vendég számára készíti az ebédet, ki pontban 1 órakor ül hozzá, mintha neki három óra hosszant várnia kell bizonytalan számú vendégeire, kik, ha étlap szerint esznek, fürdői unalmukban ételekben válogatva soha sincsenek a meglévôvel elégedve, s miután ily rendszer mellett aránytalanúl többet és többfélét kell készíteni vagy legalább készletben tartani, nem csak hogy sokkal drágábbnak kell lenni az étkezésnek, de még rosszabbnak is, mert azt senki sem hiszi el, hogy, a mit ma délben a vendégek el nem fogyasztottak, azt a vendéglős vacsorára vagy másnap ebédre fel ne találja.

Az ellátásnak csakis ily pensioszerű berendezése teszi lehetségessé, hogy például Svajczban több helyütt s névszerint a Genfi-tó környékén nyáron, ha az ember egy hétre letelepszik, mindennel való úri ellátást — lakást, kiszolgáltatot, világítást, reggelit, ebédet és vacsorát bor nélkül — naponként 5 frankért vagyis két forintért kaphat — s ezt nem könyv vagy mások után mondom, de saját tapasztalásból, mert több nyáron át éltem ott ily olcsón, s mondhatom, hogy igen jól. S ha tekintettel arra, hogy nálunk az élet drágább, mint ott, a mi fürdőink ily pensiót 3 frton adnának, az egyes utas és vendég még így is meg lehetne elégedve azon óriási összegekkel szemben, miket az ember fürdőinkben költeni kénytelen ; s még így is kevés betegünk jön haza panasz és szemrehányás nélkül.

Az ilyen hôtelben való pensiorendszernek még azon jó oldala is megvan, hogy rossz időjárás mellett, mely fürdőinkben június és júliusban oly gyakran be szokott köszönteni és

néha tartós is lenni, a betegek nincsenek magukra hagyatva, s könnyebben türik az idő viszontagságait; — a közegészségügyi, különösen fürdőérendi követelményekre is nagyobb ily helyütt a tekintet, de ennek felügyelete is könnyebb

Azonban a fürdőbirtokosokra nézve, jövedelmezés tekintetéből is előnyösebb ezen rendszer, mert így a lakáson, a mosáson, az étkezésen, az italokon nyelve, az egyes tételeknél kisebb nyereménnyel is beérhetik, s éttermükben, kávéházukban más házak vendégein is nyereszkedvén, nem kénytelenek a vendégeket zsarolni, hogy csupán házaikba vagy csupán étkező helyiségeikbe s azok üzletébe befektetett tőkéik után nagy nyereményt kapjanak. Érték be sok kis nyereménnyel, s az pótolni és meghaladni fogja a nagyot, mit az egyes vendég egyes szükségletei után húznának.

Így például egy igen nagy svajczi téli gyógyhely egyik tekintélyes épületének, mely 160 ágygyal rendelkezik, kezelője pár héttel ezelőtt maga mondá nekem, hogy az intézetben a múlt évben 41 ezeret tett ki a vendégek ellátási napja — azaz például ezer vendég 41-szer hált meg nála; s neki minden teljesen ellátott vendég minden napja után csak egy frank vagyis 40 kr. tiszta jövedelme volt már a vállalatba befektetett tőke kamatainak leszámítása után is; de ez mégis 41 ezer franknyi tiszta jövedelem, mely szép összeg tisztességesen díjazza bármily tekintélyes ember fáradságát

Szóval a pensiorendszer előnyei számtalanok, míg hátrányai azokhoz képest elenyészők, s ezért igen melegen ajánlom ez ügyet fürdőbirtokosaink figyelmébe különösen új építkezések alkalmával, melyek a mai kor fürdőzési iránya mellett mindenfelé szükségeseeknek mutatkoznak.

Igaz ugyan, hogy azon körülmény, mely szerint fürdőink jelen hiányos berendezése és drágasága mellett is mindenütt túltömve vannak, s be sem fogadhatják minden jelentkező vendégüket, a mellett látszik bizonyítani, hogy a közönség mostani berendezéseikkel is meg van elégedve s áraikat nem sokalja; — de ez határozottan nem úgy van, azt mi orvosok tudjuk legjobban, kiknek egész télen át végig kell hallgatnunk betegeink panaszait azon fürdők felül, a hová betegeinket küldtük, — s ez részben a külföld nem ismeréséből, részben a hosszabb és költségesebb út elől való félelemből származó kényszerűség kifolyása, részben az orvosok patriotismusának eredménye.

A külföldről haza jött beteg az ottani fürdőknek mind meg anya apostola, — ugyanezt eredményezi az a sok fürdői tárczaczikk, melyet most a nagy napi lapok a fürdői évad alatt állandó rovatként tartanak, — a vasutak kiépítése, vil-

lámvonatok berendezése megszünteti a távolságokat; s ha maholnap Közép-Európában általánosan be lesz hozva a csoportosítható körutazási jegy, a milyennel nálunk már egész Felső-Magyarországot s az alsónak egy részét bejárhatni: tartok tőle, hogy, ha nem leszünk a külfölddel versenyre képesek, lassanként feleslegessé fog válni fürdőinkben az épületek szaporítása, s el fognak maradozni még az állandó vendégek is, kik most a rendes nyaralást is fürdőinkben töltik. De az orvosok is, kik betegük érdekét és gyógyulását mindenek felett szívéükön hordják, kénytelenek lesznek azt hazafias érzelmüknek elébbre tenni, mert a mai kor jelszava: Győzzön a jobb!

— **Kirándulás a Homlokosra.** Folyó évi július 19-én egy nagyobb férfitársaság kárpáti kirándulást rendezett; hosszabb utat szándékozván tenni, korán, 3 órakor reggel elhagytuk kocsikon Béla városát. Már Sarpanecz nevű korcsma közelében haladván, a tiszta kék égen ragyogó vörös színben kelt fel a nap, bibor-fénylő színbe öltvén elébb a Tatra csúcsait, azután völgyeit és erdeit, s a virágban mosolygó egész természetet.

A Zsdjári-völgybe befordulván gyönyörű fenyves fasor között jó úton tovább haladván, nem sokára a Bélai-cseppkő-barlanghoz vezető útnál kissé megállapodunk, hol a vendéglőn kívül még más két csinos touristaház áll, a zuhogó Belbach partján a zöldelő fenyűfák között 15 szobával. Még rövid idő előtt itt az erdő csendes magánya uralkodott, most a barlang számos látogatói, a jövő és menő idegenek élénk forgalmat okoznak.

Innen nem sokára a „Zwischenbrücken“ nevű hegyrészbe érkezünk és 6 órakor reggel az Alabástrom-barlang-hoz vezető és táblával jelzett ösvényen a „Gehe-Leit“ nevű, itt-ott elég meredek hegygerinczen délnek artván, emelkedünk felfelé. Ezen ösvény néhány év óta egyesületünk által kijavított és meglehetősen jó karban van.

Azon pont közelében, hol az Alabástrom-barlanghoz vezető út balra tér, jobbra pedig a hegygerinczen a Homlokos felé, nem várt meglepetésben részesültünk. Ugyan is itt bugyog egy bő forrás még a törpe fenyű alsó tenyészési vonalon. Miután e forrást ritkán vagy éppen nem ismerik, Dr. Greiziger e helyen elővett egy fatáblát „Pfarrer Weber-Quelle“ (Weber lelkész forrása) felirattal, mely táblával, mint beszédében hangsúlyozta, azért akarja e forrást jelezni, mint-hogy annak név viselője sokat tett ezen út kiépítésére és ezen vidék ismertetésére.

Lassan haladva és virágokat szedve 5¹/₂ óra alatt ¹/₂